

Medalla del cinquantenari de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1957)*

ANNA M. BALAGUER

Tota institució té o pot tenir alguna mostra d'allò que els francesos anomenen *histoire metal-lique*, és a dir, elements que donen constància de la seva existència, de fets i aconteixements, d'aniversaris i celebracions que es plasmen damunt un objecte metàl·lic de característiques més o menys monetiformes. És a dir, en una medalla, en una plaqueta, en una ensenya, en una condecoració o bé en una medalla de premi.

La trajectòria de l'Institut d'Estudis Catalans no ha estat certament massa propícia a poder fer manifestacions d'aquest tipus, més pròpies de l'exteriorització joiosa de la celebració d'unes fites assolides que de la tasca silenciosa que l'IEC ha hagut de dur a terme durant molts anys i de la labor d'organització i d'impuls de la producció científica a la que s'ha lliurat amb fermesa en els darrers vint anys.

Tot i així, l'Institut d'Estudis Catalans no ha deixat de manifestar-se a través de la medalla o dels seus corolaris.

En catalogar i estudiar part d'un fons procedent d'un important col·leccionista de medalles barceloní, que formà la seva col·lecció entre les dècades dels anys trenta als setanta del segle XX, descobrirem una medalla que feia referència a l'IEC.

La seva descripció és la següent:

a/ Figura dreta d'una deessa clàssica que porta una llança amb una serp enrotllada en una mà i, a l'altra, una corona de llorer que sosté damunt l'emblemàtica ara

* Hem de fer constar el nostre agraïment a l'eficaç col·laboració de la senyora Eulàlia Miret i Raspall, responsable del Servei de Documentació: Arxiu del IEC.

flamejant, que va ser símbol de l'IEC durant dècades i que porta la inscripció: INS/TITUT - D'ESTU/DIS CATALANS, amb ornament d'una garlanda que sostenen dos caps de vedell.

r/ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS 1907-1957. BARCELONA. Escut de Catalunya amb la forma característica, arrodonida per baix i formant tres puntes a la part superior, que adoptava en aquells anys l'emblema de l'IEC.

Metall: Bronze Ø: 45 mm Pes: 46,5 g

Medallista: No hi ha signatura ni marca d'artista, de gravador o de fabricant emissor de la medalla. Sabem, però, amb seguretat absoluta, que fou obra del medallista Ramon Sunyer.

DOCUMENTACIÓ DE LA MEDALLA

Davant d'aquesta petita descoberta començarem a fer-nos una sèrie de preguntes alhora que sentíem respecte i admiració pel fet que una institució que estava passant temps tan adversos —pràcticament una etapa en la semiclandestinitat— es sentís prou encoratjada per esmerçar esforç i il·lusió en emetre una medalla commemorativa en el seu cinquantenari.

En primer lloc, calia verificar si es tractava d'una medalla emanada del propi IEC. És a dir, un encàrrec fet per l'Institut al preparar la celebració de l'efemèride (1957), o bé si podia ésser una iniciativa aliena, sorgida en cercles més o menys propers a l'IEC, o almenys preocupats per la cultura catalana.

L'avinentesa de la inauguració de la remodelació de la seu de l'IEC, el mes de setembre del 2000, propicià que es pogués mostrar l'exemplar de la medalla, tot just retrobada, a nombroses persones vinculades des de molts anys enrere amb l'IEC, per veure si podien donar-nos-en alguna informació. És clar que el 1957 queda ja lluny, i no hi havia entre les persones reunides cap que hagués viscut di-

rectament aquell aniversari. Tots quedaren sorpresos i admirats davant l'evidència d'aquesta peça sobre la qual lamentaven no poder aportar clàrícies més o menys concretes. Cap de les persones consultades —entre les quals hi havia diferents membres de la Secció Històrico-Arqueològica— descartava, però, que pogués tractar-se d'una iniciativa sorgida no necessàriament del si del mateix IEC. El canvi d'impressions fou, de tota manera, profitós: hom recordà l'actuació de l'Associació Benèfica Minerva, en el mecenatge vers l'IEC en aquells anys d'adversitat, i Núria Aramon ens confirmava que l'escut català que figura al revers de la medalla era emprat per l'IEC en aquells anys.

Per altra banda, la medalla no duia cap identificació d'artista, de gravador o bé de taller emissor. És cert que les medalles poden portar o no portar aquesta informació, però en aquest cas, i donades les dificultoses circumstàncies en les que es desenvolupava la labor de l'IEC en concret, i tot allò que es relacionava amb la llengua i amb la cultura catalana, en general, les raons per silenciar aquestes dades eren òbvies.¹

Com a estudiosos de la medallística catalana teníem, però, la impressió que podia tractar-se d'una obra sorgida del taller d'en Ramon Sunyer, exquisit orfebre barceloní que conreà també les arts medallístiques. Els aspectes formals i tècnics de la medalla ens duïen cap a aquesta hipòtesi. Al mateix temps, aquesta idea trobava base de sustentació en la col·laboració que en Ramon Sunyer i la seva família oferiren sovint al desenvolupament de la tasca de l'IEC en aquelles dècades plenes de dificultats.

Ferran Soldevila ens parla, a les seves memòries d'activitats de l'IEC, de sessions acadèmiques o reunions celebrades en el domicili particular de la família Sunyer, quan el sol fet de reunir-se era penat.² També en Coll i Alentorn deixa constància de la generosa i valenta acollida que l'IEC —que pràcticament no tenia seu pròpia— trobava a casa d'en Ramon Sunyer al carrer de Septimània. Fou precisament en aquest domicili on tingué lloc l'acte fundacional de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, l'abril de 1942, amb una conferència del mateix Miquel Coll i Alentorn.³

La consulta a l'arxiu de l'IEC podia, evidentment, aclarir la qüestió i ajudar-nos a documentar definitivament, l'emissió d'aquesta medalla. Exposarem el tema a la responsable de l'arxiu, Eulàlia Miret, tot mostrant-li la medalla per tal que pogués orientar la recerca entre el fons de documentació disponible d'aquells anys. Al cap de pocs dies ens facilitava els textos que necessitàvem i que, sortosament, ens permeten documentar aquesta peça.

1. M. COLL I ALENTORN explica com l'any 1948 s'imposà una multa a l'empresa que havia imprès el Cartell de premis de l'IEC aquell any: «Els primers setanta-cinc anys de l'Institut d'Estudis Catalans», *Nadala de la Fundació Jaume I*, xv, 1981 (dedicada a l'IEC), p. 64.

2. FERRAN SOLDEVILA, *Dietaris de l'exili i del retorn*, València, 2000, p. 45, 133, 164, 217, 275, 288.

3. M. COLL I ALENTORN, article citat a la nota a peu núm. 1, p. 64.

Es tracta, en primer lloc, d'una acta de la sessió plenària del 6 de desembre del 1957 en la qual: *«el Sr. President anuncia que per a la commemoració del cinquantenari de la fundació de l'Institut ha estat fixada la data del 30 de desembre.»*

Per tant, això ens documenta que hi hagué, efectivament, un acte de celebració i que l'IEC no passà per alt aquesta efemèride.

En sessió plenària del 10 de gener del 1958 es dóna compte de la festa del cinquantenari, celebrada, com era previst, el dia 30 de desembre anterior i acollida a la llar del senyor Lluís Bonet.

El més interessant és, però, que en aquesta sessió plenària es parlà específicament de les medalles amb aquests termes:

El Secretari ofereix als membres de l'Institut, en nom del senyor Ramon Sunyer, les medalles commemoratives del Cinquantenari que aquell els ha destinat. S'acorda fer constar en acta la satisfacció de l'Institut per aquesta gentilesa, així com per la de l'insígnia que fou ofrenada als membres de l'Institut el dia de la commemoració cinquantenària.

El text és prou explícit. El senyor Ramon Sunyer, persona propera a l'IEC, no sols va tenir la gentilesa de contribuir a l'acte del cinquantenari oferint una ensenya a cada membre de l'IEC, sinó que va voler deixar també constància d'aquest aniversari en una medalla commemorativa, sortida igualment del seu taller. En va fer arribar un exemplar a cada membre i aquests, reunits en sessió plenària, feren constar en acta el seu agraïment. És precisament aquesta darrera circumstància la que ens ha permès escatir avui que la medalla no fou emesa per una iniciativa directament sorgida de l'IEC, sinó per la iniciativa i la gentilesa d'en Ramon Sunyer, qui reunia la doble condició de ser un destacat col·laborador i protector de l'IEC en aquells anys adversos, i la d'ésser un professional molt remarcable de les arts medallístiques i de l'orfebreria.

L'Acta de la sessió plenària ens parla, també, d'una insígnia. Per tal de poder trobar-ne alguna informació ens dirigírem a la mateixa casa Sunyer, el seu establiment de joyeria, i a la Gran Via de les Corts Catalanes, de llarga tradició en l'orfebreria catalana. Exposàrem la qüestió a la senyora Sunyer, —esposa d'Oriol Sunyer i Gaspar, fill de Ramon Sunyer i Clarà, que regenta l'establiment familiar— la qual ens atengué molt amablement. Ella recordava encara algunes d'aquelles reunions de l'Institut a casa seva, i ens corroborà que la medalla havia sortit, efectivament, del taller de la seva firma. Uns dies més tard, ens notificà que havia localitzat un dels encunys i ens mostrà l'exemplar de la medalla del cinquantenari de l'IEC que conserva, juntament amb les altres obres medallístiques sorgides del taller Sunyer. Dissortadament, no ha pogut trobar, almenys de moment, l'ensenya que possiblement reproduïa l'escut que veiem al revers de la medalla.

SIMBOLOGIA DE LA MEDALLA

Aquesta medalla s'emmarca clarament dintre del que qualifiquem de *medalla commemorativa*. Les llegendes són ben explícites en aquest sentit i no cal extreure'ns. Ara bé, el que mereix algun comentari és la simbologia que presenta: Hem vist que a l'anvers hi ha una deessa clàssica que sosté una corona de llorer damunt d'una ara. Aquesta ara és un dels emblemes més antics de l'IEC. El veiem sovint en contraportades, cobertes, etc. de les publicacions del IEC dels anys vint en endavant, i és un element concebut segons els cànons del gust noucentista. La deessa que hi ha al costat de l'ara pot representar a Minerva. Pensem que el fet d'escollir aquesta figura del panteó romà pot tenir una doble intenció. Per una banda, la de representar la divinitat de la saviesa per excel·lència, en actitud de coronar l'ara emblemàtica de l'IEC. Per l'altra, pot entendre's que aquesta figura és una al·lusió a l'entitat Agrupació Benèfica Minerva, col·lectiu constituït l'any 1943 sota la presidència de Fèlix Millet i que exercí una funció de mecenatge de l'IEC.

Al revers hi ha l'escut català arrodonit de baix i acabat amb tres puntes a la part de dalt. Aquest escut guarda certa similitud amb l'escut que emprà la Generalitat republicana en un primer moment, encara que, en aquell cas, la part de dalt és plana al centre i fa una entrada en forma de semicercle a cada banda. Tant l'escut amb tres puntes sobresortints com aquest darrer són poc freqüents.

